

achievements of modern linguistics, studies problem issues of derivational relations, lines of word-forming motivation of verbal derivatives, it also finds out the principles of description of derivational morphonology of verbal nouns. It was found out that the most common morphonological modifications for verbal derivatives are reduction, consonant alternations and accent modification. It was established that the structure and contents of word-forming families with vertex verbs depends on word-forming meanings that were formed by a certain lexical-semantic group of forming verbs, on word-forming means and on origin and frequency of using a verb. Word-forming abilities of verbal derivatives are influenced by their function-stylistic characteristics: for general verbs derivational paradigms are filled in different ways; these are four- or three-zone verbal derivatives; for highly specialized verbs these are one- or two-zone verbal derivatives. Taking into account semantic, word-forming relations between a forming word and its derivative in a word-forming family helps to identify the links that exist between the words formed by different ways of word formation.

Key words: verbal derivatives, transposition, derivational morphonology, word-forming families with vertex verbs, reduction, consonant alternations, accent modification.

УДК 81'371+81'374

Маргарита Жуйкова

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ У СЛОВНИКОВИХ ДЕФІНІЦІЯХ: ВІДСИЛКА ДО ПРОТОТИПУ

На організацію будь-якої мови, зокрема, її семантичної підсистеми, впливає універсальність перцептивної та когнітивної діяльності людини незалежно від її расової, культурної, соціальної чи іншої належності. Прояви загальнолюдської специфіки пізнання світу, що зазвичай трактують як антропоцентризм у мові, можна виявляти в різних аспектах функціонування мови та мовлення. У статті наголошується, що на діяльності лексикографів, які будують словникові дефініції, позначаються загальні принципи людського пізнання, зокрема виокремлення об'єкта з континууму перцептивної інформації, його категоризація, виділення розрізнявальних ознак у межах субкатегорії, формування прототипу, а також зіставлення та порівняння об'єктів одного категорійного рівня. На прикладі дефініцій прикметників із домінантним емпіричним компонентом (слова на позначення кислого, солодкого, гіркого смаків, а також білого кольору), які вибрані із словників англійської, української, польської та російської мов, показано, що тлумачення таких слів будуються на основі відсилки до певного референта – носія тої ознаки, яка названа прикметником. Вибір прототипів

може залежати як від культурних традицій, географічних та господарських умов, у яких формується мова, так і від мовної свідомості пересічних членів спільноти.

Ключові слова: антропоцентризм, словникова дефініція, лексичне значення, прототип, універсальність.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Загальнови-знаним є твердження про те, що мова антропоцентрична за своєю суттю, оскільки її сформувала та використовує людська свідомість. Попри те, що поняття мовного антропоцентризму з'явилося ще в лінгвістичних працях Вільгельма фон Гумбольдта, лише в останні десятиліття воно стало предметом прискіпливого мовознавчого аналізу. Лінгвісти справедливо наголошують на тому, що людська свідомість сприймає світ вибірково і схильна виділяти, категоризувати та вербалізувати саме ті фрагменти дійсності, які мають особливе значення в житті певної етнічної спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато дослідників аргументовано доводять, що в основі номінативних процесів лежать принципи антропометризму та антропоморфізму (див. оглядову статтю І. Саєвич [11]), які узгоджуються із знаменитим твердженням давньогрецького софіста Протагора «Людина є мірилом всіх речей». Очевидним для сучасної науки положенням є універсальність основ перцептивної та когнітивної діяльності всіх представників людського роду, що втілюється в свідомості у формі так званого «універсально-предметного коду» (термін М. Жинкіна, див. [2]). Проте ще недостатньо докладно вивчено чимало проявів мовного антропоцентризму, які не пов'язані безпосередньо із семантичними чи номінативними аспектами. Зокрема, значне зацікавлення становлять такі лінгвістичні явища, як дефініції тлумачних словників. Цій проблемі присвячено наші статті [3] та [4], де було показано, зокрема, що в тлумаченнях відбиваються найважливіші складники когнітивної діяльності, такі як виокремлення об'єкта з континуума перцептивної інформації, його категоризація, виділення розрізняювальних ознак у межах субкатегорії, формування прототипу та стереотипу, а також зіставлення та порівняння об'єктів одного категорійного рівня. Крім того, обговорювалося питання про те, як загальні закономірності когнітивної діяльності людини відбиваються на структурі лексичного значення і впливають на формування набору ядерних диференційних ознак.

Попри те, що в багатьох словникових дефініціях можна виявити вплив національних традицій та стереотипів, аксіологічні нашарування того чи того часу, прояви соціально-політичних, релігійних чи

ідеологічних доктрин, дефініції є творінням *homo sapiens*, людини як високорозвиненої істоти з універсальними когнітивними здібностями, які не залежать від раси, національної належності, рівня розвитку культури, освіти тощо. Ця обставина спонукає шукати в дефініціях, передусім в їхньому змісті та структурі, прояви загальнолюдської специфіки пізнання світу, що трактується нами як мовний антропоцентризм. На нашу думку, дефініції служать гарним матеріалом для аналізу різноманітних проявів антропоцентризму, що пронизує всю мовну систему.

Метою і завданнями статті є аналіз деяких виявів антропоцентризму у словникових дефініціях, які ще не розглядалися нами раніше. У цій статті увага зосереджена на явищі відсилки до прототипу, що характерне для словникового опису слів, які мають у своєму складі чуттєво-наочний компонент. Матеріалом дослідження є матеріали різних словників англійської, української, польської та російської мов, а також дані національних корпусів.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Дефініції лексем у словниках служать цікавим матеріалом для демонстрації загальнолюдських закономірностей когнітивних процесів. До проявів антропоцентризму зараховуємо, зокрема, цілісне сприйняття об'єкта, позначеного словом (що відповідає «гештальтній формі збереження знання в пам'яті», див. [5, с. 135]), включення його в певну ширшу категорію (категорію вищого рівня абстрагування), виділення невід'ємних ознак об'єкта, які входять в концептуальну структуру; формування прототипу та низки стереотипів та деякі інші. Під прототипом розуміємо ментальний образ об'єкта як представника певної категорії, сформований людською свідомістю і необхідний для орієнтації у світі [5, с. 144–145]. Прототиповий образ наділяється набором ознак, які мовці виокремлюють із цілісного гештальту, і сприяє ідентифікації (категоризації) нових об'єктів, які з'являються в досвіді.

Відповідно до основних положень наукових теорій про структуру лексичного значення та його зміст (К. Льюїс, Р. Карнап, Ю. Апресян, І. Арнольд, М. Комлев, М. Нікітін, Й. Стернін, Д. Шмельов та ін.), лексичне значення більшості слів не є монолітним і розпадається на окремі макро- та мікрокомпоненти, які містять різні види інформації. Загальновідомо, що словникові дефініції призначені для експлікації лексичного значення. Існує багато поглядів на природу лексичного значення; їх об'єднує усвідомлення того, що це інформація про поза-

мовний світ, «прив'язана» до мовного знака конкретної мови в конкретний час її існування. Див. визначення В. Гака: «Лексичне значення – зміст слова, який відбиває у свідомості і закріплює в ній уявлення про предмет, властивість, процес, явище і т. д.» [1, с. 262]. Проте очевидно, що лише частину лексичних значень можна вербалізувати мовними засобами, оскільки певна інформація, інколи визначальна для ідентифікації слова, перебуває на екстравербальному рівні. Така властивість притаманна словам, які кодують чуттєві уявлення, отримані мовцями через перцептивні канали відчуттів (зір, слух, смак, дотик, нюх), отже, в лексичному значенні таких слів має бути наявний так званий емпіричний компонент. Як показує аналіз словникових статей, такого роду інформація в дефініціях здебільшого ігнорується або мінімізується.

Для прикладу розгляньмо різні тлумачення лексеми *венгерка* на позначення певного танцю, що їх подають словники української та російської мов.

Венгерка визначається таким чином: 'бальний танець і музика до нього, створені на основі угорських народних танців і мелодій; чардаш' [15, 1, с. 324]; 'народный и бальный быстрый танец венгерского происхождения' [9, с. 77]; 'бальный танец, в основу которого положены движения и мелодии, характерные для венгерских народных танцев' [13, 1, с. 148]; 'заимствованный из Венгрии танец' [16]. Характерно, що всі наведені тлумачення включають інформацію, яка стосується походження цього танцю і дозволяє усвідомити мотивацію його назви. Проте лише одне визначення містить вказівку на перцептивну ознаку, що характеризує темп цього танцю і сприймається як зором, так і слухом ('быстрый'). Очевидно, що наведені дефініції неспроможні дати носію мови достатнього уявлення про значення слова й розкрити необхідні ознаки позначуваного явища. Танці становлять єдність музики та рухів, і саме ці властивості дають змогу носіям культурної (екстралінгвальної) інформації відрізнити один танець від іншого. Проте введення у дефініції танців перцептивних ознак стає неможливим через те, що вони не можуть бути описані вербально.

У тих випадках, коли перцептивні компоненти в лексичному значенні слова домінують, перед лексикографами постає складна проблема експлікації вербальними засобами тієї інформації, що дається людині лише через відчуття. Ця проблема може бути розв'язана шляхом апелювання до набутого носіями мови колективного досвіду, відсилки до стандартних уявлень про певні типові явища. Найвиразніше такий

спосіб виявляється при тлумаченні прикметників на позначення смаків та основних кольорів. Основою дефініції в таких випадках стає певний іменник (іменники), що називає предмет – носій інваріантної ознаки. Таким чином дефініція спирається на усталений зв'язок між предметом та його визначальною характеристикою, який закріплено в культурній практиці певного колективу як стереотипний. Наприклад, для визначення лексичного значення прикметника кольору *білий*, *белый*, *biały*, *white* у словниковій практиці різних країн використовується відсилка до таких типових предметів білого кольору, як сніг, молоко, крейда:

Білий: 'який має колір крейди, молока, снігу' [15, 1, с. 181].

Белый: 'цвета снега или мела' [16].

Biały: 'mający barwę właściwą śniegowi, mleku' [25.]; 'mający bardzo jasną barwę, taką jak mleko' [24].

White: 'having the colour of fresh snow or of milk' [23].

Таким чином, подаючи у словниках вербальні визначення кольороназви, лексикографи включають в них посилання на враження, отримані мовцями від певних референтів. Важливо, що ознака певного кольору є в такого предмета невід'ємною, обов'язковою і неваріативною. Помітно, що в наведених дефініціях відсутній один спільний референт (найчастіше наводяться комбінації молоко – сніг, сніг – крейда, крейда – молоко – сніг), проте використання цих об'єктів у словниках різних мов є ознакою того, що вони є прикладами надетнічних універсальних прототипів білого кольору.

Загалом вибір прототипу може залежати від багатьох чинників, зокрема, від історії та традицій певного суспільства, від його матеріальної та духовної культури, технічного прогресу, ідеології, нарешті, від уподобань лексикографів. Щоб усвідомити статус прототипових об'єктів у межах дефініцій, розгляньмо докладніше дефініції трьох прикметників, що позначають базові смаки, в українській, російській, польській та англійській мовах (четвертий базовий смаковий прикметник – *солоний* – опускаємо через те, що у всіх дефініціях він описаний через іменник *сіль*).

Тлумачення слова *солодкий* (*сладкий*, *śłodki*, *sweet*) зазвичай містять відсилку до іменника *цукор* (*sweet* 'containing or having a taste like sugar' [лонг]), часто також до іменника *мед* ('який має приємний смак, власт[ивий] цукрові, медові і т. ін.' [15, 9, с. 446]; 'mający smak taki jak *sukier*, *miód*' [25]). Дефініції прикметника *кислий* (*кислый*, *kwaśny*, *sour*) найчастіше включають іменник *лимон* (*sour* 'like the taste of a lemon'

[26]), а також відсилки до *оцту, журавлини, нестиглих плодів* ('який має своєрідний гострий смак, схожий на смак оцту, лимона тощо' [15, 4, с. 153]; 'taki jak smak cytryny, octu, niedojrzałych jabłek' [25], 'имеющий специфический острый вкус (как лимон, уксус, клюква)' [16]).

Підтвердженням прототипового статусу лимона, цукру та меду як носіїв ознак «бути кислим», «бути солодким» служать, зокрема, установлені народні порівняння, відомі у багатьох слов'янських мовах, див. [6, с. 349–350, 549–551]. Широко відомі вирази *кислий як лимон, як оцет, солодкий як цукор, як мед, як патока* (порівн. також семантичний дериват, вживаний у російській мові, *быть кислым как лимон* 'бути незадоволеним, без настрою'). Аналогічні зв'язки між ознакою та її носієм знаходимо також в асоціативних полях. Так, у російському асоціативному словнику зазначено, що найчастотнішою реакцією на стимул *сладкий* є слово *сахар* (10 реакцій із 103, що становить 10 % всіх поданих відповідей), а на слово-стимул *кислый* – іменник *лимон* (107 реакцій із 534, тобто 20 % всіх відповідей) [10]. Ці факти служать доказом наявних у свідомості мовців зв'язків між предметами та їхніми сталими ознаками.

Отже, аналізуючи як словникові дефініції, так і інші мовні явища, можна говорити про існування еталонних носіїв ознак *кислий* та *солодкий*, які виходять за межі якоїсь одної лінгвокультури і мають широке розповсюдження.

Проте дещо інша картина виявляється за аналізу дефініцій прикметника *гіркий* (*горький, gorzki, bitter*), який також позначає перцептивно сприйняту властивість предметів. У тих словниках, де тлумачення включають відсилку до носіїв цієї ознаки, відсутній єдиний інваріантний іменник (чи іменники), який можна було б вважати універсальним, надетнічним прототипом для ознаки «бути гірким». Пор. такі дефініції: 'який має своєрідний їдкий, різкий смак (напр.: хіна, гірчиця)' [15, 2, с. 74]; 'имеющий особый неприятный едкий вкус (вкус хины, полыни)' [13, 1, с. 337]; 'имеющий острый, неприятный вкус, свойственный полыни, хине, горчице и т. д.' [14, с. 266]; 'mający ostry, nieprzyjemny smak, taki jak piołun, gorczyca' [25]; 'having a strong sharp taste, like black coffee without sugar' [26]. Цікаво, що прототипи у словниках слов'янських мов та англійської мови не збігаються: словники слов'янських мов подають у дефініціях близький набір імен для ідентифікації гіркоти, куди входять хіна, гірчиця, полин, а в словнику англійської мови в якості типового носія гіркового смаку названо каву без цукру. Остання справді є доволі поширеним об'єктом, смак якого

відомий носіям різних мов, а тому з точки зору носія побутової свідомості може вважатися адекватним прототипом для цієї ознаки.

Щодо полину та хіни, то для сучасних мовців вибір цих об'єктів в якості еталонних може виявитися неочевидним, адже навряд чи багато людей пробували їх на смак. Полин загалом не вживається в їжу, а хіна (хінін), тобто речовина, виділена з кори хінного дерева (*cortex quinae*), перестала використовуватися в медицині для лікування небезпечної хвороби – тропічної малярії із середини ХХ ст., бо з'явилися синтетичні лікарські засоби з такою самою дією. Проте в культурній традиції багатьох слов'ян продовжують існувати давні стереотипи «хіна гірка», «полин гіркий», відбиті у сталих порівняннях. Так, згідно з матеріалами п'ятимовного словника порівнянь О. Левченко, у сучасному мовленні українців, білорусів, росіян та болгар використовуються порівняння з опорним іменником *хіна* та його відповідниками (*гіркий наче хіна, горкі як хіна, горький как хина, горчив като хинин*) [6, с. 219]. Цікаво, що словники традиційних народних компаративних виразів не фіксують порівнянь із цим іменником, натомість найчастіше носієм ознаки «бути гірким» виступає *полин*.

Зокрема, сталий вираз *гіркий як полин* подав у своїй збірці І. Франко, зауваживши, що в українців полин тісно пов'язаний з уявленнями про гіркість [18, 1, с. 331]. Пор. наведену І. Франком приповідку *На гірку хоробу гіркий полин* (із коментарем «Гірка хороба – лихорадка, на яку найкращий лік – гірка хініна», де зближені полин та хіна за ознакою «бути гірким») [18, 3, с. 280]. У «Словнику стійких народних порівнянь» О. Юрченка та А. Івченка знаходимо вказівки на два прототипові об'єкти для цієї ознаки: *полин, редька* [19, с. 119, 126]. У білоруській народній традиції поширено чотири прототипи для гіркого смаку: *палын, дым, перац і чэмер* (укр. *чемериця*) [16, с. 300, 14, 316, 466]. «Большой словарь русских народных сравнений» В. Мокієнка та Т. Нікітіної подає цілу низку прототипів гіркого: *горчица, желчь, полынь, перец, осина, лук, редька* [7, с. 148]. До словника С. Адальберга, де зібрана польська народна фразеологія, включено такі порівняння із словом *gorzki*: *jak piołun, jak chmiel, jak żółć* [20, s. 153]. Чехи вживають порівняння *hořký jako pelyněk* («гіркий як полин») та *hořký jako utrejch* («гіркий як миш'як») [21, s. 370, 564].

Отже, найбільш поширеним прототипом гіркого, представленим у народних порівняннях східних та західних слов'ян, є полин, тоді як порівняння із лексемою *хіна* та його еквівалентами трапляються значно рідше, переважно в книжному мовленні.

Відмінності у статусі прототипових одиниць можна простежити, враховуючи частоту їх вживань у текстах. Так, у «Національному корпусі російського мови» представлено лише три випадки порівняння (*горький*) *как хина* та один випадок – порівняння (*горький*) *как хинин*. Натомість компаративний вираз (*горький*) *как полынь* трапляється в корпусі 28 разів [8]. Дані корпусу польської мови «Narodowy korpus języka polskiego» дозволяють твердити, що серед вжитих сталих виразів із прикметником *gorzki* також домінує порівняння *gorzki jak piołun*, і хоч у текстах трапляються компаративи з опорними одиницями *morska sól, cykuta, żółć, ocet, dębowa kora, kruszyna*, але кількість їх уживань одинична, див. [22].

Для оцінки міри «еталонності» різних об'єктів – носіїв певної ознаки – варто враховувати і результати асоціативних експериментів, проведених із носіями сучасної мовної свідомості. В асоціативному полі російського слова *горький*, що включає 642 слова, на відміну від полів прикметників *сладкий* і *кислый*, взагалі відсутня реакція, яка має статус еталону цієї ознаки. Найчастотніша реакція на слово *горький* – прикметник *сладкий* (70 реакцій), на другому місці – слово *вкус* (64 реакції), і лише на шостому місці опинилося слово *перец*, яке згадано опитуваними 31 раз (це менше 5 % від всіх відповідей). Серед об'єктів – носіїв гіркового смаку згадані *лук* (9), *кофе* (5), *лекарство* (5), *хрен* (4), *миндаль* (2), *полынь* (2), *хина* (1), *корка лимона* (1), *горчица* (1), *хмель* (1), *тоник* (1) [10]. Той факт, що слова *полынь* і *хина* займають позиції на далекій периферії асоціативного поля, свідчить про суттєві зміни в наборі прототипів у сучасних мовців.

Особлива виділеність полину як еталону гіркоти в тлумачних словниках слов'янських мов, а також частотність сталих порівнянь із цим словом пов'язана з осмисленням полину в традиційних культурах слов'янських та інших європейських народів. Полин поширений повсюдно, на всій території Європи, невибагливий, росте у будь-яких умовах, має доволі великі розміри, виразний зовнішній вигляд, сильно пахне. Гіркий смак всіх частин рослини, її харчова непривабливість для людини зумовили низку уявлень щодо культурної ролі полину. У всіх слов'янських народів полин наділений двома визначальними функціями: по-перше, обереговою (полин забезпечує захист від відьом, русалок, від чорта, що літає у вихорі, від нечистих покійників, що ходять по смерті, тощо), а по-друге, лікувальною [12, с. 159–161]. Важливо, що полин використовували передусім для лікування таких хвороб, які приписувалися впливу на людину нечистої

сили (лихоманка, епілепсія, істерія, гельмінти). Гіркий смак і різкий запах функціонально об'єднує полин з іншими обереговими рослинами, такими як часник та осика. Таким чином, у структурі міфологеми серед усіх перцептивних ознак полину домінує гіркий смак. Це й зумовило використання полину в ролі сталого еталону гіркоти. Традиційні уявлення про застосування полину з часом редукувались і значною мірою забулися, проте стереотип «полин гіркий» виявився надзвичайно стійким. Він продовжує відігравати вагому роль у культурі слов'ян навіть у сучасних умовах, коли більшість населення не в змозі виділити та ідентифікувати полин серед інших дикорослих трав.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Лексикографічна практика, спрямована на задоволення потреб користувачів, відбиває різноманітну пізнавальну діяльність людини. Зміст словникових дефініцій визначається не лише рівнем пізнання та усвідомлення певного явища, позначеного лексемою, а й іншими чинниками, зокрема, певними світоглядними настановами лінгвістів-лексикографів як членів мовно-культурного колективу. Водночас принцип антропоцентризму стає тією універсальною основою, на якій ґрунтуються різні форми і способи експлікації лексичного значення. Для розглянутих у статті дефініцій лексем, що засновані на перцептивному досвіді людини, характерна відсилка до прототипових, еталонних об'єктів, за якими в колективній мовній свідомості закріплена певна інваріантна і невід'ємна ознака (цукор солодкий, лимон кислий, сніг білий тощо). Набір еталонних об'єктів для опису семантики прикметників у різних словниках може як збігатися, так і суттєво відрізнятися. Достатньо усталеною у словниках української, російської, польської та англійської мов виявляється група іменників, залучених для опису прикметників *білий*, *белый*, *biały*, *white* («кольору снігу, молока»), *солодкий*, *сладкий*, *słodki*, *sweet* («такий, як смак цукру, меду») та *кислий*, *кислый*, *kwaśny*, *sour* («такий, як смак лимону, оцту»). Натомість при словниковому описі прикметників *гіркий*, *горький*, *gorzki*, *bitter* у розглянутих словниках застосовані відсилки до групи різних явищ, причому у словниках слов'янських мов, з одного боку, та словнику англійської мови ми не виявили жодного спільного прототипового об'єкта – носія ознаки «бути гірким». Автори словників української, польської та російської мов більшою мірою орієнтовані на пошуки прототипу серед предметів, що відіграють суттєву роль у традиційній народній культурі, тоді як словник англійської мови подає еталонний об'єкт, властивий укладу життя сучасних людей.

Таким чином, вибір прототипів для опису лексем з емпіричним компонентом може залежати як від культурних традицій, географічних та господарських умов, у яких формується мова, так і від мовної свідомості пересічних членів спільноти.

Перспективи подальшого дослідження пов'язуємо з необхідністю докладного аналізу словникових дефініцій в аспекті мовного антропоцентризму, зокрема, виявлення національно-культурної специфіки, відбитої у словниках, прояви мінімізації концептуальної інформації тощо.

Література

1. Гак В. Г. Лексическое значение / В. Г. Гак // Большой энциклопедический словарь. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – С. 261–263.
2. Жинкин Н. И. Механизмы речи / Н. И. Жинкин. – М. : АПН РСФСР, 1958. – 378 с.
3. Жуйкова М. Структура словникової дефініції в аспекті антропоцентризму / Маргарита Жуйкова // East European Journal of Psycholinguistics. – Lutsk : Lesya Ukrainka Eastern European National University, 2015. – Vol. 2, No. 2. – P. 48–54.
4. Жуйкова М. Словникові дефініції та принцип антропоцентризму Структура словникової дефініції в аспекті антропоцентризму / Маргарита Жуйкова // Актуальні питання іноземної філології. – Луцьк, 2016. – № 4. – С. 61–68.
5. Краткий словарь когнитивных терминов / [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. – М. : Из-во МГУ, 1996. – 245 с.
6. Левченко О. Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь / О. Левченко. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 746 с.
7. Мокиенко В. Большой словарь русских народных сравнений / В. Мокиенко, Т. Никитина. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2008. – 800 с.
8. Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ruscorpora.ru/search-main.html>.
9. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М., 2010. – Режим доступа : <http://ozhegov.textologia.ru/>.
10. Русский ассоциативный словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.thesaurus.ru/dict/dict.php>.
11. Саєвич І. Г. Антропоцентризм у мові і мовознавстві / І. Г. Саєвич // Наукові записки Вінницького держ. педаг. університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія : Філологія (мовознавство). – Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2015. – Вип. 21. – С. 199–205.
12. Славянские древности. Этнолингвистический словарь в 5-ти томах / [под ред. Н. И. Толстого]. – М. : Международные отношения, 2008. – Т. 4. – 656 с.
13. Словарь русского языка. В четырех томах / [под ред. А. П. Евгеньевой]. – М. : Русский язык, 1985–1988.

14. Словарь современного русского литературного языка в 20 т. – Изд. 2. – М. : Русский язык, 1992. – Т. 3. – 400 с.
15. Словник української мови : в 11-ти т. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
16. Слоўнік беларускіх народных параўнанняў / [уклад. Т. В. Валодзіна, Л. М. Салавей]. – Мінск : Беларус. навука, 2011. – 482 с.
17. Толковый словарь русского языка. В 4-х т. [Электронный ресурс] / [под ред. Д. Н. Ушакова]. – М., 1935–1940. – Режим доступа: <http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov.html>.
18. Франко І. Галицько-руські народні приповідки / Іван Франко. – Львів, 1901. – Т. 1; Львів, 1908. – Т. 2; Львів, 1909 – Т. 3.
19. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. – Харків : Онови, 1993. – 176 с.
20. Adalberg S. Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich / Samuel Adalberg. – Warszawa : Druk Emila Skińskiego, 1889–1894. – 805 s.
21. Mokienko V. Česko-ruský frazeologický slovník / Valerij Mokienko, Alfréd Wurm. – Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. – 659 st.
22. Narodowy korpus języka polskiego [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>.
23. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 8th edition. – CD-Rom.
24. Słownik języka polskiego [Electronic recourse] / pod red. W. Doroszewskiego. – Mode of access : URL: <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>.
25. Słownik języka polskiego PWN. – CD-Rom.
26. The Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.ldoceonline.com/>.

References

1. Gak V. G. Leksichieskoie znachieniie / V. G. Gak // Bolshoi entsiklopedicheskii slovar. – М. : Bolshaia Rossiiskaia entsiklopediia, 1998. – S. 262–265.
2. Zhinkin N. I. Miehanizmy riechi / N. I. Zhinkin. – М. : APN RSFSR, 1958. – 378 s.
3. Zhuikova M. Struktura slovnykovoї defynitsii v aspekti antropotsentryzmu / Marharyta Zhuikova // East European Journal of Psycholinguistics. – Lutsk : Lesya Ukrainka Eastern European National University, 2015. – Vol. 2, No. 2. – P. 48–54.
4. Zhuikova M. Slovnykovi defynitsii ta pryntsyp antropotsentryzmu / Marharyta Zhuikova // Aktualni pytannia inozemnoi filolohii. – Lutsk, 2016. – № 4. – S. 61–68.
5. Kratkii slovar kognitivnyh tierminov / [pod obsch. ried. E. S. Kubriakovoї]. – М. : Iz-vo MGU, 1996. – 245 s.
6. Levchenko O. Ukrainsko-rosiisko-bilorusko-bolharsko-polskyi slovnyk porivnian / O. Levchenko. – Lviv : Vyd-vo Lvivskoi politekhniki, 2011. – 746 s.
7. Mokienko V. Bolshoi slovar russkih narodnyh sravnenii / V. Mokienko, T. Nikitina. – М. : OLMA Miedia Grupp, 2008. – 800 s.
8. Natsionalnyi korpus russkogo yazyka [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : <http://ruscorpora.ru/search-main.html>.
9. Ozhegov S. I. Tolkovy slovar russkogo yazyka [Elektronnyi resurs] / S. I. Ozhegov, N. Yu Shviedova. – М., 2010. – Rezhim dostupa: <http://ozhegov.textologia.ru/>.

10. Russkiy assotsiativnyi slovar [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupa : <http://www.thesaurus.ru/dict/dict.php>.
11. Saievych I. H. Antropotsentryzm u movi i movoznavstvi / I. H. Saievych // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzh. pedah. universytetu im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Filolohiia (movoznavstvo). – Vinnytsia : TOB Firma «Planer», 2015. – Vyp. 21. – S. 199–205.
12. Slavianskie drevnosti. Etnolingvisticheski slovar v 5-ti tomah / [pod ried. N. I. Tolstogo]. – M. : Miezhdunarodnyie otnosheniia, 2008. – T. 4. – 656 s.
13. Slovar russkogo yazyka. V chietyrieh tomah / [pod ried. A. P. Yevgienievoi]. – M. : Russkiy yazyk, 1985–1988.
14. Slovar sovriemiennogo russkogo litieraturnogo yazyka v 20 t. : Izd. 2. – M. : Russkiy yazyk, 1992. – T. 3. – 400 s.
15. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11-ty t. – K. : Naukova dumka, 1970–1980.
16. Sloŭnik bielaruskikh narodnykh paravnanniiav / [uklad. T.V. Valodzina, L. M. Salaviei]. – Minsk : Bielarus. navuka, 2011. – 482 s.
17. Tolkovi slovar russkogo yazyka. V 4-h t. [Elektronnyi resurs] / [pod red. D. N. Ushakova]. – M., 1935–1940. – Rezhim dostupa: <http://www.onlinedics.ru/slovar/ushakov.html>.
18. Franko I. Halytsko-ruski narodni pryprovidky. – Lviv, 1901. – T. 1; Lviv, 1908. – T. 2; Lviv, 1909. – T. 3.
19. Yurchenko O. S. Slovnyk stiikykh narodnykh porivnian / O. S. Yurchenko, A. O. Ivchenko. – Kharkiv : Onovy, 1993. – 176 s.
20. Adalberg S. Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich / Samuel Adalberg. – Warszawa : Druk Emila Skińskiego, 1889–1894. – 805 s.
21. Mokienko V. Česko-ruský frazeologický slovník / Valerij Mokienko, Alfréd Wurm. – Olomouc : Univerzita Palackého, 2002. – 659 st.
22. Narodowy korpus języka polskiego. – [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.nkjp.uni.lodz.pl/>.
23. Oxford Advanced Learner's Dictionary. 8th edition. – CD-Rom.
24. Słownik języka polskiego [Electronic recourse] / pod red. W. Doroszewskiego. – Mode of access : URL: <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>.
25. Słownik języka polskiego PWN. – CD-Rom.
26. The Longman Dictionary of Contemporary English [Electronic recourse]. – Mode of access : URL: <http://www.ldoceonline.com/>.

Жуйкова Маргарита. Антропоцентризм в словарних дефініціях: отсылка к прототипу. На организацию любого языка, в частности, его семантической подсистемы, влияет универсальность перцептивной и когнитивной деятельности человека независимо от его расовой, культурной, социальной или иной принадлежности. Проявления общечеловеческой специфики познания мира, которые принято трактовать как антропоцентризм в языке, можно обнаружить в различных аспектах функционирования языка и речи. В статье отмечается, что на деятельности лексикографов, которые строят словарные дефиниции, сказываются общие принципы человеческого познания, такие как выделение объекта из континуума перцептивной информации, его категоризация,

выделение различительных признаков объектов в пределах субкатегории, формирование прототипа, а также сопоставление и сравнение объектов одного категориального уровня. На примере дефиниций прилагательных с доминирующим эмпирическим компонентом (слова для обозначения кислого, сладкого, горького вкусов, а также белого цвета), которые выбраны из словарей английского, украинского, польского и русского языков, показано, что толкования таких слов строятся на основе отсылки к определенному референту – носителю признака, названного прилагательным. Выбор прототипов может зависеть как от культурных традиций, географических и хозяйственных условий, в которых формируется язык, так и от языкового сознания обычных членов сообщества.

Ключевые слова: антропоцентризм, словарная дефиниция, лексическое значение, прототип, универсальность.

Zhuykova Margaryta. Anthropocentrism in dictionary definitions: referring to the prototype. The structure of any language, and in particular its semantic subsystem, is influenced by the universality of people's perceptual and cognitive activity regardless of their racial, cultural, social or other background. The common specific features of human cognition, which is usually referred to as anthropocentrism in language, can be found in different aspects of language and speech functioning. In this article, it is noted that general principles of human cognition have a great impact on the work of lexicographers who construct dictionary definitions. In particular, these principles include identifying an object from the continuum of perceptual information, categorizing this object, selecting relevant defining attributes within the subcategory, forming a prototype, as well as comparing the objects on the same category level. Using the adjective definitions with the prevailing empirical component (the words which denote a sour, sweet or bitter taste, as well as a white colour) selected from the English-, Ukrainian-, Polish- and Russian-language dictionaries as the material for our research, it has been demonstrated that definitions of these words are constructed with the help of referring to a particular referent which bears the feature named in the adjective. The selection of prototypes may depend both on cultural traditions, geographical or economic conditions, in which the language is formed, and on the linguistic consciousness of ordinary members of the community.

Key words: anthropocentrism, dictionary definition, lexical meaning, prototype, universality.